

פרק ראשון

מאבקו של ר' יואל טייטלבוים בציונות

רקע

ר' יואל טייטלבוים, בן נינו של האדמו"ר ר' משה טייטלבוים (1), גדל באוירה חסידית שקשרה עצמה עם גורלו של עם ישראל מראשיתו ועד לביאת הגואל. רבי משה טייטלבוים העיד על עצמו שנשמתו נתגלגלה לעולם הזה בכמה גילגולים, כשהמוטיב העיקרי בהם גלות וגאולה. נשמתו החלה את פעולתה בעולם בימי יעקב וגילגולה מתמשך ביציאת מצרים ובחורבן בית שני (2). חסידים נהגו לספר עליו שהיה בו ניצוץ משל ירמיהו הנביא, כי כל ימיו היה מקונן על חורבן ירושלים והשתוקק לבניינה, וכאן הוא העיד על עצמו: "אל יפלא בעיניכם גודל אבלי ותוגתי על חורבן בית מקדשנו, כי אני הגבר ראיתי עני עמי" (3).

כן מסופר עליו בפי חסידים שלפני פטירתו מן העולם אמר שבבואו לעולם האמת לא ינוח ולא ישקוט עד שיביא את המשיח, אולם בבואו השמימה כבדוהו והסיחו דעתו מן הגאולה עד בוא עתה של הגאולה (4).

1. ר' משה טייטלבוים תקי"ט - תר"א (1759-1841). היה "מתנגד" בראשית ימיו, ובהשפעת ה"חווה מלובלין" נעשה לחסיד. נחשב למייסד שלשלת החסידות הגדולה בהונגריה שתחילתה בעירה אויעהל, ולאחריה בסיגעט וסאטמר. חברו העיקרי הספר ישמח משה.

2. גולדשטיין מ. צדיק כתמר יפרח, תשכ"ח עמ' ג. וראה עוד בן רחל ד. פאר וכבוד מונקאטש, תרע"א, דף א, סימן א.

3. פוקס א. האדמו"ר מסאטמר, ירושלים תש"מ, ע"מ 18-19.

4. שם. בספור זה מודגש אלמנט מרכזי המופיע בחסידות ומודגש אצל ריי"ט, שג. שלום הגדיר אותו במונח "נייטראליזאציה" של הרעיון המשיחי בחסידות בספרו: Major Trends in Jewish Mysticism P 329. ראה פתוח רעיון זה אצל ר. ש"ץ חסידות כמסטיקה, עמ' 176-177. והשווה לי. תשבי שחולק על רעיון ה"נייטראליזאציה",

בסיגט עיר מולדתו של רי"ט שררה אורה של קדושה ויראת שמים, ובמיוחד אהבה וערגה לארץ ישראל וצפיה לביאת המשיח. מסופר על רי"ט שעוד בילדותו היה אוהב ארץ ישראל, ומעשה מסופר בקרב החסידים שכאשר קרובו של הילד יואל אשכנזי (5), בא עם אביו ואמו לקבל ברכה מאביו של רי"ט ר' חנניה יום טוב ליפא (6), קרא ר' חנניה יום טוב לשני הילדים. ליואל-אשכנזי הוא נתן מנת פירות ואמר לו קח פירות אלו כי אתה נוסע לארץ ישראל, אח"כ נתן לבנו יואל ואמר לו: "גם אתה קח לך מנה גדולה של פירות כי הנך אוהב כבר את קדושת ארץ ישראל". (7)

חסידו סאטמר מגדירים את רבם כאוהב הגדול ביותר של ארץ ישראל והלוחם הנמרץ ביותר נגד הציונות ומדינת ישראל. (8) ואכן נראה שאהבתו לארץ ישראל, וליתר דיוק קדושת ארץ ישראל, וצפייתו לגאולה השלמה היוו קטליזטור למלחמתו הקנאית חסרת הפחדות נגד המפעל הציוני בכלל ומדינת ישראל בפרט.

הרעיון המשיחי והמגמות המשיחיות בצמיחת החסידות, ציון ל"ב, תשכ"ז ע"מ 1-45, וראה עוד לנ"ל הרעיון המשיחי בישראל, יום עיון לג. שלום, ירושלים תשמ"ב.

5. יואל אשכנזי נכדו של הגאון מזולטשוב, אבי אמו של רי"ט, שהיה קשור לרי"ט מימי נעוריו, ולימים התיישב בטבריה ורי"ט עמד עמו בקשרי מכתבים, ראה דברי יואל, עמוד צ"ה.

6. ר' חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים 1836-1904, רב במארמורוש-סיגאט. מחיבוריו קדושת יום טוב, תרס"ה.

7. פוקס, האדמו"ר מסאטמר, עמוד 65.

8. שם, שם.

מאבקו בציונות לפני השואה

באירופה שלפני השואה שלטה ההשקפה האנטי ציונית בקרב היהדות האורתודוקסית ובמיוחד בקרב החסידים. רי"ט כמנהיג חסידי הזהיר את חסידיו מפני "נגע" הציונות, ובמיוחד לחם נגד מגע כלשהו עם התנועות הדתיות "אגודת ישראל" ו"המזרחי", בהן ראה סכנה חמורה ביותר ליהדות האורתודוקסית. (9)

מכתבו הראשון שהודפס העוסק בסכנת הציונות יצא לאור בקובץ מכתביו דברי יואל וזמנו תרפ"ז-1927. המכתב נכתב בהיותו רב בקארלי ומיועד לשומעי דברו בקהילת ארשיווא שבמדינת צ'כיה (10). הרקע למכתב זה הוא השמועה ששמע רי"ט שבקהילת ארשיווא הוחל בפעילות ציונית וחלק מבני הקהילה נטלו חלק בפעילות זו. רי"ט מזהירם לעמוד בפני פרץ זה במסירות נפש, ולולא עמידה איתנה בפני סכנת הציונות, התפשטותה של זו תגרום לחורבן הקהילה והקהילות הסמוכות.

שמעתי ותרגזו בסני אשר גם בקהילתכם הצמיח השורש הפורה ראש ולענה של הכת הציונים הטמאים, ומטמאים בהבל פיהם כל, אשר רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה, כמה עיירות גדולות בתורה וביראה נחרבו עד היסוד בה ברשעת הטמאים הללו, וכל קהל ועדה מישראל אשר עדיין לא סרו מאחורי ה' ותורתו הקדושה, מחייבים להיקהל ולעמוד על נפשם במסירות נפש ממש שלא תתפשט ביניהם הארס המר הזה, ואם ח"ו תניחו את התבערה הזו ולא תכבוה בכח גדול בעוד מועד, מי יודע אם אחרי איזה ימים מועטים יהיה בכחכם עוד

9. בדרשותיו הרבה להטיף נגד הצטרפות הדתיים למפעל הציוני ולדוגמא: "ובעוונותינו הרבים, הללו הכופרים מדמים בנפשם לעשות קבוץ גלויות בעצמם, והצרה היא שישנם עוד יהודים שומרי תורה ומצוות שמחזיקים אחריהם בכפירה הזאת וזה קשה וגרוע מכל" (חדושי תורה, דרשות לספר דברים, עמוד קצ"ה)

10. קהילה בה כהן רי"ט כראש ישיבה עד שנת תרפ"ד-1924, והשפעתו היתה רבה בקרב בני הקהילה.

להציל את יתר הפליטה, ושאני מינות דמשכי(11), וח"ו כל הגלילות הסמוכות יהי' נכשלות על ידכם(12).

את גודל סכנת הציונות, לדעת רי"ט, ניתן להעריך עפ"י דרך הפעולה שהורה רי"ט לקהילה הנ"ל למניעת שיתוף פעולה עם הציונים.

אבל למען יהיה למשמרת ראיתי כעת לחקוק בעט ברזל ועופרת, לבל תהיה האמת נעדרת, אשר כל איש ואשה הן בחור או בתולה עם איש שיבה, כל אשר גם מהיום והלאה יקח הבל בחבורת הרשעים האלו, או יסייע להם בממון או בגוף, או באיזה סעד כל-דהו, או יניח מרצונו אחד מבניו או בנותיו לסייע בהם כנ"ל, הרי הוא בהבדלה והפרשה גמורה מכל קהלתכם בכל אופן ואופן ככל אותן הכופרים והמינים שאין להם חלק באלוקי ישראל, שלא לצרפו לשום דבר שבקדושה לענות אמן, קדיש או קדושה ולא לקרותו לתורה בשום פעם בעולם, ולא להשתמש עמי בעשיית היין במקום שצריך שיהא נעשה ע"י ישראל ושלא להתערב עמי כלל כמי שאינו מבני עמנו" (13).

רי"ט מורה לאנשי קהילה זו להפעיל את הסנקציה ההלכתית-החברתית החמורה ביותר - החרם, כדין המוסרים והמינים המנודים לחלוטין מקהילות ישראל. רי"ט מסתמך על הרמב"ם ב"משנה תורה", על מנת לבסס דבריו שלא ישמעו כהרחקת לכת ביחס ליהודים המוגדרים כשומרי תורה ומצוות: "וכבר כתב הרמב"ם שהמוסרים והמינים שבישראל צריך להתרחק יותר מן העכו"ם"(13). במכתב זה ובאחרים בהם מורה רי"ט על קהילות להתייחס לנוטים אחר הציונות כאל מוחרמים, נראה שהגדרת מינות שמגדיר רי"ט את הציונות אינה מליצה בלבד, אלא זו הגדרה הלכתית ונובעות ממנה מסקנות מעשיות. (14)

11. מושג הלכתי-תלמודי המורה להתרחק מעבודה זרה ומכל הדומה לה. רי"ט משתמש הרבה במימרא זו בכל הקשור לציונות המוגדרת אצלו כמינות.

12. דברי יואל, מכתבים, חלק מלחמות ה' עמוד ע"ה.

13. שם, עמוד ע"ו.

14. כאשר שמש רי"ט רב בקארלי ונודע לו שבחור מהקהילה ש"נתפס" לרעיון הציוני קבל עליה לתורה בבית המדרש "עץ חיים" שבעיירה, הורה מיד לסגור את בית המדרש. (א. פוקס - ע"מ 67)

בשנת 1933-תרצ"ג בעת שניהן רי"ט כרבה של קארלי הקימו חברי תנועת ה"מזרחי" בית המדרש בקארלי. מיד פרסם רי"ט כרוז לבני העיר ובו אזהרה חמורה שלא להצטרף לתנועה זו. מכרוז זה ניתן ללמוד עד כמה חשש רי"ט מהתפשטות תנועה ציונית המוגדרת כדתית בקרב החסידים. רי"ט שראה בכך סכנה מוחשית ליהדות האורתודוקסית, לא חשך שבט לשונו והשתמש בהגדרות קצוניות ביותר להגדרת תנועה זו (15).

היות שיצאו פה איזה בני בליעל נערי שובב, בני בלי שם תחת מסווה המזרחי הטמא והמטמא אשר כבר נאסרו לנו מרביתנו הקדושים זי"ע בדור שלפנינו (16)... והן אמת כי ידוע לכל כי ברע הוא, והמאמין בהשי"ת ובתורתו הקדושה לא ילך בדרך איתם... לזה ראיתי להזהיר באזהרה חמורה את בני קהלתנו ועדותינו הקדושה שמחוייבים אתם למחות בכל ב"ב במסירות נפש ששום אחד מבניכם ובנותיכם לא יתערב בחבורת הטמאים האלה בשום חברותא כל דהו למען לא ילכדו בשחיתותם של המינות והכפירה רח"ל" (17).

15. הגדרות כאלו מופיעות בשיטתיות בספרות האנטי ציונית מראשיתה, מכמתבים המופיעים בספרים אור לישדים ותיקון עולם וכן במיוחד בכתביו של הרבי ממונקאטש, ראה קובץ דבריו בשיטתו האנטי ציונית אצל א. רעזנבערג משכנות הרועים עמודים תקנ"ה ותקס"ה.

16. בשנת 1904 (תרס"ד) הוחרמה תנועת המזרחי ע"י קבוצת רבנים ואדמו"רים, ובכללם ר' חנינא יום טוב טייטלבוים, אביו של רי"ט. תוכן אסיפה זו הובא בקובץ תל תלפיות, תרס"ד. חששם של הרבנים היה בעיקר מהתנועות הדתיות כפי שאמר האדמו"ר מבעלזא ר' יששכר דב רוקח שחששו העיקרי מפני הדתיים לאומיים שנתפסו לציונות בהם ראה סכנה ליהדות יותר מהציונות החלונית. הוא הוסיף והמשיל את הדתיים לאומיים לחזיר הפושט טלפיו ומראה שיש לו סימני טהרה "כך אנשי המזרחי מראים טלפיהם הכשרים ובשם התורה פועלים נגד התורה ועל כן יש להזהר מפניהם ביותר" (משכנות הרועים עמ' שע"ט). השווה עמדתו של האדמו"ר מבעלזא למדינת ישראל לאחר תקומתה בספר התקופה הגדולה, עמודים ר"ז-ר"ח, ובעמוד שע"ט.

17. דברי יואל, עמוד פ"ג.

רי"ט חשש שהדור הצעיר יושפע מהרעיון הלאומי ולכן הזהיר את ההורים באזהרה חמורה.

וכל איש ואשה שלא ימחו כראוי על כל אחד ואחד מב"ב שלא יתחברו עמם כלל, המה נתפסים על אנשי ביתם ונדונים כמותם בכלל המשחיתים ומחטיאי הרכים שבישראל אשר אין להם תקנה עולמית ח"ו (18).

בכרוז נוסף, מאותו יום (19) מגדיר רי"ט את תנועת המזרחי: "קשר בוגדים על שם המזרחי שהיא יסוד המינות והכפירה ר"ל... , וכל מגמתם להמשיך איזה לכבות כשרות מילדי- בני ישראל לרשתם אשר טמנו להם."

סכום לשיטתו של רי"ט ביחס לציונות בכלל ולתנועות הציוניות דתיות בפרט, בתקופה שלפני השואה, ניתן לראות במכתבו שפורסם בקונטרס שומר אמונים בשנת 1939-תרצ"ט (20). מכתב זה הינו תשובה לקהילה ששאלוהו על הצטרפות ל"אגודת ישראל". חשיבות מרובה יש למכתב זה, שכן זהו מכתבו האחרון, העוסק בנושא זה לפני השואה שפורסם עד עתה. במכתב זה פורס רי"ט כמה סיבות שאין להצטרף לתנועת "אגודת ישראל" שהן תמצית משנתו האידיאולוגית.

א. אסור עליה בחומה.

וגם היה בזה סכנה עצומה ח"ו לכלל ישראל מבואר בספר אהבת

18. שם, עמוד פ"ג.

19. שם, עמוד פ"ד - ומעניין שנמצאו בין כתביו שני מכתבים שכתב באותו יום (כפי שהוא חותם בסוף כל מכתב).

20. נדפס לראשונה בבודפסט בשנת 1939, ובשנית הודפס כנספח לספר תקון עולם שיצא במהדורה שניה בברוקלין, תשי"ז - 1957. פרסום ספר זה שנדפס לראשונה ב-1939, ונדפס בשנית ב-1957 מורה על העקביות חסרת הפשרות של האידיאולוגיה החרדית אנטי-ציונית בקרב חסידי סאטמר, ובראשם רי"ט - שמכתבים שנכתבו לפני מלחמת העולם השנייה אודות הציונות וישוב ארץ ישראל תקפים אחר השואה ותקומת מדינת ישראל.

לון און רי,
פ"ג,

יונתן בהפטרות 'ואתחנן' (21) ובאזה"ח הקדוש פרשת ראה. ובתשובה אחרת (22) בארתי באורך מדברי הפוסקים, הראשונים והאחרונים שע"ז טובב כל השבועה שלא יעלו בחומר והוא סכנה עצומה רח"ל כמבואר בגמרא (כתובות ק"א) לא עת האסף פה, ועיין מ"ש החת"ס בהפטרות פ' שופטים והפטרות פ' בהעלותך.

ב. השלטון בארץ יהיה חלוני ומטרתו - עקירת הדת.

ובעיקר הדבר מה ששאלתם אם להתחבר כעת אל האגודה, תמה אני הלא עכשיו נודע הדבר אשר התחברו יחד עם כת הציונים שהחריבו העולם והשרישו ברוב בני ישראל המינות והכפירה רח"ל, ונדפס מחאה גלויה מיקירי ירושלים (23) ששם גילו צערם על רוע מעשה האגודה הזאת וגם ראינו כי אנשי האגודה הלכו שלובי יד עם הציונים לבקש הממשלה למסור אה"ק בידם, אשר ע"ז ידו כל הדוים ונמס כל לב של המאמינים בהשי"ת ובתורתו הקדושה באופן נורא שאין להסתפק שאילו ח"ו עלה זה בידם מי בראש, הלא הכופרים והמהרסים הידועים, כי בעוה"כ רובא דריבא דעלמא הוא מצידם, והמה עשירים וקצינים ועזי פנים שבדור, וח"ו היה ניתן חרב בידם שלא להותיר שריד ופליט מהמאמינים בתוה"ק בעיר ה' שמח" (24).

ר"ט מתייחס להחלטת הכנסיה הגדולה של אגודת ישראל משנת תרצ"ז-1937, המביעה הסכמה למדינה עפ"י התורה. טענתו היא שאף אם מגמת אגודת ישראל הינה חיובית ורצונם להנהיג מדינה עפ"י התורה, לא

21. דברי דרוש אלו מהוים אבן פינה למשנתו של ר"ט. ראה להלן דיון בזה.

22. תשובה זו, שמזכירה ר"ט כמה פעמים, אכזה בזמן מלחמת העולם השנייה, ראה משכנות הרועים עמוד פ"ה הערה ג'. בספר ויואל משה הוא פתח והרחיב את נושא השבועות ראה להלן דיון בזה.

23. תקון עולם, עמ' פ"ה-פ"ט. ראה כנסת לעבודה זו.

24. דברי יואל, מכתבים, עמוד פ"ה.

יעלה בידם דבר זה, כי מטרת הציונות עקירת הדת (25), והשלטון בארץ יהיו בידי גוף חלוני.

ג. ארץ ישראל אינה מקום מפלט.

רי"ט מתייחס לטענה שנשמעה תכופות באותה תקופה, עלית היטלר לשלטון בגרמניה הנאצית ותחילת התפשטות הנאציזם באירופה, שישנה סכנה לגולה וארץ ישראל היא מקום המפלט היחיד ליהודים. רי"ט לא רק שאינו רואה בארץ ישראל מקום מפלט להצלת היהודים, אלא אדרבה הוא טוען שחזוק ההתיישבות בארץ ישראל יגרום להתגברות הפרעות ויסכן את הקיים בארץ ישראל.

ומה שכתבתם שבצוק העיתים הללו צריך מקום מפלט, תמה תמה אקרא הלא לולא כעס האנשים האלה אשר גרמו לנו באה"ק היה לנו שם מקום מפלט טובא, כי לא לחמו שם הערביים והממשלה נגד בני ישראל והיה אפשרות שם לצאת ולבא ולישב בשלוה והשקט, ואך ע"י אלו שרוצים למלוך וליקח שם ממשלה שלא כדת של תורה ועוברים על השבועה שהשביעין הקב"ה שלא יעלו בחומה, בזה גורמים אף וחימה ודין-גרמא (וזהו הגורם) שהשחיתו והתעיבו המקום פליטה ואין בכחם להציל אלא אדרבה, והכתוב צווה 'למה זה אתם עוברים את פי ה' והיא לא תצלה' (במדבר י"ד, מ"א) (26).

רי"ט רואה בפרעות שארעו בארץ ישראל בשנים תרפ"ט-1929 ותרצ"ו-1936 עונש על כך שהציונים מנסים לשלוט בארץ ישראל, ובזה עוברים על השבועה "שלא יעלו בחומה".

25. בספר ויוא"מ רי"ט מפתח ומבסס רעיון זה "ונודע כי הראש והראשון אבי אבות הטומאה שהמציא את הרעיון הציוני בשנת תרנ"ו כתב בעצמו בחבורו הטמא כי רצונו היה להמיר ח"ו את כל ישראל ולא יזכה שם ישראל עוד" - עמוד שנ"ו. וכן מוסף ביוא"מ: "ובזה כל המפלגות שוות להיות יד אחת ללחום נגד כל מי שידבר עבור קיום התורה". (ויוא"מ עמוד קכ"ז). וראה עוד שם, עמוד שנ"ה שהסיבה שאין השלטון בישראל כופה להמרת דת גלויה נובע מהפחד מהיהדות החרדית בחו"ל, וזו הצדקה לקיומה של הגלות.

26. דברי יואל, עמוד פ"ו.

לכן מסקנתו היא שאסור בתכלית האסור לתמוך וק"ו לעשות פעולות לחזק
ההתיישבות היהודית בארץ ישראל, אלא לצפות לבאולה האמיתית כפי שהוא
חותם את מכתבו הנ"ל.

והשי"ת ירחם על פליטת עמו ישראל להצילם מדרכים כאלו ויוציאנו
מהחשכות המר והנמהר ובישועתו יתברך יראינו ויפרע לנו מצרינו
בהתגלות כבוד מלכותו ות"ש, ונזכה לראות בשמחת ציון וירושלים
הבנויה ובהר המוריה ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה. הכותב
וחותם בלב נשכר ומצפה לרחמי שמים במהרה" (27).

הציונות כמערכת הגאולה בהגות החסידית בהונגריה

ר"ט אינו היחיד שהמשיך ללחום נגד התנועה הציונית אחרי תחילת
הגזירות על יהודי אירופה. הוא הצטרף למנהיגים חסידיים נוספים
שאסרו בתכלית האסור עליה לארץ ישראל, וטענתם שהפרעות בארץ ישראל
מהוות עונש על מעשי הציונים. הלוחם הגדול נגד התנועה הציונית
האדמו"ר ממונקאטש, ר' חיים אלעזר שפירא, תאר את תחילת דתיחת הגלות
באירופה בדרשת ראש השנה.

והנה אהובי, אחיי ורעיי עתה היא השנה הששית בתוקף המלחמות
והצרות הנוראות כמה וכמה אלפים מישראל שנשפך דמם כמים על חללי
השדה ונשארו אלמנות ויתומים לאין שיעור, אוי ואבוי ועתה היסורים
הולכים ומתגברים מאוד, ובני ישראל מוכים וגולים בכל המדינות
באופן נורא מאוד, כל יום קשה מחברו (28).

27. שם. שם.

28. שער יששכר, חיים אלעזר שפירא, דרשות לחגים ומעדים מונקאטש,
תרצ"ט מאמרי חודש תשרי - מאמר תקע בשופר עמוד רל"ט. אין
תאריך מדויק לדרשה זו (ודאי שהמדובר לפני שנת 1937). ראה
עליו בנספח לעבודה זו.

אבל הפתרון אינו עליה לארץ ישראל, לדעת האדמו"ר ממונקאטש, שם ישנה סכנה אחרת ליהדות.

ובאה"ק ירושלים עיה"ק באו פריצים וחלליה בממשלת הציאניסטע"ן הארורים, ולפי דרך הטבע אין אופן לשום איש יהודי ירא ד' ליסע לאה"ק להתנהג שמה עפ"י תוה"ק הקדושה... והנה אמרנו אתמול בסליחות זכור ברית וכו' 'ירושלים מדבר שממה היתה', אמנם עתה בעוה"ר הוא גרוע יותר הרבה כי אם היתה שממה... אינו צרה גדולה כ"ז כמו עתה בעוה"ר, שהוא כמאמר ר' תנחום (בשכח כ"ב ע"א) 'מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו' - המה הנחשים והעקרבים המסיתים והציאניסטע"ן המושלים ומרקדים שמה(29).

הדרך להחלץ מהצרות, לדעתו, היא ע"י התקרבות לה', לסבול את יסורי הגלות ולשוב בתשובה שלמה לקב"ה.

ועד אנה נדעך בשבי אם לא לבוא להתחנן אל המלך מלכי המלכים ית"ש לבקש רק משיח צדקנו שיבוא ויגאלנו... אהובי אחי עמדו והתיצבו נא לקבל על עצמנו ככל הנזכר באמת להכניס ראשינו תחת קורת הברזל של משיח כדי ליקח מאתו היסורים ונשוב בתשובה שלימה, ובזה נבא לתכלית הנרצה לשוב בתשובה סגי ולהסיר המסכים המבדילים בינו לבין אבינו שבשמים עתה בעת רצון בעת תקיעת שופר שנזכה לשמוע בקרוב קול שופר גדול של הגאולה שלימה כ"ב. (30)

29. שם, עמוד ר"מ.

30. שם, שם. וחשווה לדרשתו של הרב קוק בראש השנה תרצ"ד בירושלים. הרב קוק גם כן מתייחס לעלית היטלר לשלטון בגרמניה, אולם מסקנתו היא הפך דברי האדמו"ר ממונקאטש. ואלו דבריו על פי זכרון אחד השומעים: "תקע בשופר גדול לחרותנו" - יש שלוש דרגות גם בשופר הגאולה: שופר גדול, שופר בינוני ושופר קטן. התעוררותו של העם להגאל ולגאול את ארצו, התעוררות שמקורה קדוש, האמונה בה' ובקדושת ישראל עמו זהו השופר הגדול והמעולה... אבל - יש שופר של בהמה טמאה, שונאי ישראל תוקעים באזני העם וקוראים ליהודים לנוס כל עוד נפשם בם ולעלות לארץ ישראל. אויבים מכריחים אותם להגאל, מתריעים בתרועות מלחמה

האדמו"ר ממונקאטש חזר על אזהרתו שלא לעלות לארץ ישראל בדרשת ראש השנה בשנת תרצ"ז, וחזק את חסידיו שלא ינסו לדחוק את הקץ ע"י פעולות מעשיות אלא ישבו בתשובה, יצדיקו עליהם את הדין ויצפו לגאולה האמיתית. בדרשה זו מסביר האדמו"ר ממונקאטש את סכלם של יושבי הגלות שלא נטו אחר הציונים, שאף בהם פגעה מידת הדין ואת ההתעוררות השמימית לסיום צרות הגלות בדרך משל, וזהו תוכנו: משל למלך שהיו לו בנים כשרים וחכמים וכן פראים ובעלי תאווה, כאשר חטאו הבנים הרעים וגררו אחריהם את הטובים העניש את כל בניו וגרשם מביתו ללא אוכל ולבוש, בצינת הלילה ישבו הבנים הטובים, הצדיקו עליהם את הדין וציפו שאביהם ירחם עליהם במהרה ויחזירם לביתו. הבנים הרעים דפקו בדלתות בחזקה ומשלא נענו החלו לשבור את חלונות הבית. האם פנתה לאב ואמרה לו אם תמשיך לא להענות להם אזי אף הטובים יצטרפו לרעים וינסו לשבור את חלונות הבית כי לא יוכלו לסבול את צינת הלילה. הוא מבאר את הנמשל ומתייחס למאורעות אקטואליים.

והנמשל מובן כי המלך ית"ש אבינו ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכו' בחשכת הלילה שנקרא כן הגלות המר ומאוד קר. ערום ועריה וצרות יסובבנו ר"ל... והבנים הרעים המה הרשעים (שוברים) החלונות בעזות מצח משא"כ הצדיקים מצדיקים את הדין ואומרים חצות בכי ומחכים לגאולה להכניסם לבית כנ"ל) היינו שבאים לאח"ק לחלל שם ש"ק ותורת ה' כמ"ש ותבואו ותטמאו את ארצי. וכבר נהרגו מהם, אם כי רובם מהנהרגים המה פושעים ומחללי ש"ק, אך קי"ל בסנהדרין שהקב"ה נצטער על דמן של רשעים שנשפך ק"ו וכו'. ועי"ז נהיתה צוחה בכי גדול בשמי מרום, אכן השכינה הקדושה כביכול במידת אמא ממליצה זכות בעד כנ"י כי אם יחזיקום עוד הרבה לילות כאלו גלות המר הלז אז גם הצדיקים שבהם יתקלקלו ח"ו לשבור החלונות, היינו לחטוא בלי דעת אחרי כי נהייתה בוקה ומבולקה אשר אין כמוה (31).

ומרעישים ברעש של צרות ויסורים, ואינם נותנים להם מנוח. שופרות של שופרות טמאות נעשים לשופרו של משיח ... ומי שלא שמע לקול השופר הראשון, ואף לקול השני לא שמע, שומע בעל כרחו בקול השופר האחרון... אולם על שופר זה אין לברך. (מובא במועדי הראי"ה, עורך הרב מ.צ. נריה, הוצאת מרכז ישיבות בני-עקיבא, ת"א, תש"מ.

אף בדרשה זו חוזר האדמו"ר ממונקאטש על הדרכתו לחסידיו: "ע"כ אין עצה רק לבקש רחמים ולשוב להש"י אבינו הטוב ולקבל עלינו עול תורה ומצוות באמת ויגאלו בקרוב בביאגצב"ב (בביאת גואל צדק במהרה בימנו) (32).

חסידות בעלז"א היתה ג"כ נגד הציונות ור' יששכר דוב רוקח שכהן כאדמו"ר עד שנת תרפ"ח - 1928 לחם בכל כוחות נגד הצטרפות לאגודת ישראל ולמזרחי. בירחון "קול ישראל" משנת תרפ"ו - 1926, מסופר שבדברי ההתעוררות של האדמו"ר מבעלזא לפני תפילת "כל נדרי" כללו משפט אחד בלבד: "שאסור להתחבר עם הציונים והמזרחים וכל כת דילהון" (33). כן מובא בירחון הנ"ל שהוא עמד על המשמר ובחן את התנועות החדשות שהתחדשו בזמנו, והזהיר את חסידיו שלא יצטרפו אל התנועות הציוניות, וזה היה אחד העקרים שעליו סבבו דרשותיו, ואף בדרשות סעודה שלישית שדרך האדמו"רים לדרוש בדברי תורה ומוסר הוא דרש בנושא זה (34). בנו ממשיכו ר' יעקב רוקח עזב את הונגריה בשנת 1944 בדרכו לארץ ישראל ואחיו ר' מרדכי נשא דרשה שהייתה תשובה לחששם של רבים שהונגריה עומדת בפני סכנת הכורת הגרמני, וכך הוא אמר בשם אחיו ה"צדיק" בינואר 1944 כחודש לפני בצוע ה"פתרון הסופי" בהונגריה: וירא מנוחה כי טוב... שחשדה פה לתושבי מדינה זאת מנוחה ושלוה, 'כי טוב' שהצדיק רואה כי טוב וכל טוב ואך טוב וחסד ירדוף וישיג את אחב"י בני מדינה זו (35).

32. שם עמוד רעה.

33. קול ישראל ח' סיון תרפ"ה, מובא במשכנות הרועים, בערך: האדמו"ר מבעלזא, עמוד שער.

34. משכנות הרועים, שם.

35. הדרך, דרשת פרידה של ר' מרדכי רוקח, עורך: מ.א. לעבאוויטש, חוברת א'. אדר, תש"ד בודעפסט, עמ' יח-יט. וראה בזה מ. פייקאז' גזרות פולין ומנוחה שלווה ליהודי הונגריה בדרשה חסידית בלזאית בינואר 1944, כיוונים כתב עת ליהדות וציונות, ההסתדרות הציונית, ירושלים, חוב' 11, מאי 1981, עמ' 115-116. וכן להנ"ל הרבנית מסטרופקוב על הבטחת הרבי מבלז ושתי השקפות סותרות על לקח הגזירות, כיוונים, חוב' 24, קיץ תשמ"ד, עמ' 73-59. ראה שם בתגובת החסידים עפ"י החוברת מצמיח ישועה.

ר' יששכר טייכטהאל כותב בשנת תרצ"ו - 1936 שבנין ארץ ישראל האמיתי אינו בנין גשמי אלא בנין רוחני. מפעל ההתישבות בארץ ישראל לפני הגאולה מהווה מעכב לגאולה, ומוגדר כ"מעשה עמלק".

קדושת ארץ ישראל דלמטה תלוי מקדושת א"י דלמעלה ולזה צריך תחילה בהסרת הערלה והקליפה ואם לא היא ערות הארץ, ר"ל כי עמלק יושב סביב לה וכל זה הוא מעשה עמלק לסמא את הארץ ולהסיר הקדושה כדי לעכב את הגאולה (36).

לכן הוא מסיק מסקנה שפעולה אנושית לא תביא את הגאולה, אלא יש להמתין

עד שישקיף ה' מן השמים ויערה עלינו בכלל רוח טהרה מן השמים להאיר עלינו אור חדש מששת ימי בראשית... ועד אותו העת שיחדש ה' האור הגנוז אין לנו התעסקות אחרת רק לעסוק בתורה... וידעו הכל שרק בלמוד תורה"ק על דרך סתם הישן והמקובל נזכה לגאולה בב"א (37).

36. תקון עולם, עמ' קד.

37. שם. עמ' קו' (ראה להלן על דמותו המיוחדת של ר' יששכר טייכטהאל ששינה יחסו, למפעל הציוני מתוך ראית חורבן היהדות באירופה, ופרסם דבריו בספרו אם הבנים שמחה, בו הוא מודה על טעותו במכתב הנ"ל).

ר' יואל טייטלבוים כנושא דגל המאבק בציונות אחר השואה

התאוריה הפסיבית שדגלה בהמתנה לגואל יכולה היתה להמשך שנים ואולי דורות עד ביאת הגואל, אבל חורבן גלות אירופה במלחמת העולם השנייה, העמיד תיאוריה זו במבחן המציאות. הרעיון הלאומי שהיה מעומעם בקרב יהודי הגולה, נעשה למוחשי אצל שארית הפליטה שתרה אחר חוף מבטחים בארץ ישראל. השינוי בתודעה היהודית הגלותית נוצר בעקבות השואה, מאורע מהפכני שעם ישראל לא התנסה בו מעולם.

א. ברקוביץ במסתו על הגלות והגאולה מגדיר את השואה כ"חורבן", אבל באנטרפרטציה שונה - "חורבן הגלות", לראשונה בהסטוריה היהודית הגלות עצמה נחרבה. התרופה לחורבן זה - הגלות הלאומית, וחזרת עם ישראל לארץ ישראל תחת שלטון עצמאי. תפיסה הסטוריוסופית זו רואה את תקומת מדינת ישראל כהמשך ישיר ל"חורבן הגלות" וכחלק מתהליך הגאולה הלאומית, שכינורו "אתחלתא דגאולה" מתוך ציפיה לגאולה שלמה (37).

סופר השואה א. ויזל רואה את התקופה שאחר השואה כתקופה "פוסט מודרנית" ביהדות. "היו בנו שהשואה נראתה להם כהר סיני חדש - הר סיני של חושך, אשר מי יודע איזו בשורה סתומה הוא מגלה... אם תקום עכשיו פילוסופיה חדשה של הקיום היהודי, חייבת היא להתבסס על השואה ומסביב לשואה" (38).

37. א. ברקוביץ, תהליך הגלות והגאולה. בתוך גאולה ומדינה (הכינוס השנתי למחשבה היהודית) משרד החינוך והתרבות, המח' לתרבות תורנית, ירושלים תשל"ט. עמ' 146-147. ראה 34 בספרו של הנ"ל: *Fiath after the Holocaust*, Ktav. N.Y. PP. 155-162. שם הוא רואה בכל חורבן היהדות מבנה הסטורי רוחני המביא להתפתחות רוחנית, כמו חורבן בית ראשון שהביא למקדשי הבעל. חורבן בית שני שגרם לפיתוחה וביסוסה של התורה שב"פ, ואף השואה זהו מפנה הסטורי-לאומי, שהאומה נפגשת עם יעודה היהודי-דתי.

38. א. ויזל, קיום יהודי מתוך השואה, בתפוצות ישראל, אייר-סיון תש"ט עמ' 86-89.

אצל ברקוביץ אנו מוצאים את אותה בשורה בתחיה הלאומית על רקע "חורבן הגלות" כפי שהוא מכנה את השואה. השקפה זו שמייצג ברקוביץ שייכת לאטכולה הציונית דתית, הרואה בשואה מפנה הסטורי חיובי - המקדם את האומה לקראת יעודה הלאומי-דתית.

האידיאולוגיה האנטי ציונית המבוססת על "שלוש השבועות" השוללת עליה לארץ ישראל וכל התארגנות לאומית, כמעט ונכחדה אחר השואה. חלק מנושאי דגלה הלכו לעולמם בשואה ולפניה, וחלק זנחו אידיאולוגיה זו כתוצאה מחורבן הגלות (39). היחיד שהמשיך לשאת את דגל המאבק בציונות ופתח משנה פלוסופית המסבירה את השואה כעונש על הפעילות הציונית הוא ר' יואל טיטלבוים, האדמו"ר מסאטמר.

לאור זאת ניתן להגדיר את רי"ט, במסגרת המאבק החרדי האנטי-ציוני - ממשיך האידיאולוגיה האנטי ציונית, בתקופה הפוסט-מודרנית של היהדות. רי"ט ממשיך בדבקות את מתנגדי הציונות אף לאחר מאורעות גורליים בתולדות ישראל. השואה, תקומת מדינת ישראל וביטול עוצמתה של מדינת ישראל ועוצמת העם היהודי כולו במלחמת ששת הימים. מאבקו של רי"ט בציונות היה קשה ממאבק קודמיו, היה עליו להתמודד עם תהליכים הסטוריים בעלי משמעות דינאמית בחיים הצבוריים והלאומיים שאחרים ראו בהם אתחלתא דגאולה ו"רמזים" משמים על הסכמה לדרכה של הציונות. רי"ט אידיאולוג שמרני - קנאי, לא הסכים להכנע לשר ההסטוריה ולקבל את משמעות התהליכים ההסטוריים, פתח

39. לדוגמא ר' חיים אלעזר שפירא האדמו"ר ממונקאטש נפטר בשנת-1937. ר' אלחנן וסרמן מחבר הספרים קובץ מאמרים ועקבתא דמשיחא, נהרג בשואה בשנת-1942. האדמו"ר מבעלזא, ראה לעיל הערה 35, והשווה למסופר עליו בתקופה הגדולה, עמ' רז-רח, וראה את הכרוז הקורא להצביע בבחירות לכנסת הראשונה בחתימת ידו, שם עמ' שי"ט. והחשוב בהם ר' יששכר טייכטהאל ראה מכתבו משנת 1936 לעיל וראה ספרו אם הבנים שמחה בו הוא חוזר בו ממכתבו הנ"ל. וטענתו העקרית שאף גדולי המתנגדים לציונות אם היו רואים בעיניהם את השמדת יהודי אירופה היו חוזרים בהם, עמ' צ"ח.

אידיאולגיה המסבירה מאורעות אלו. כמובן, טוען רי"ט שהוא אינו מחדש דבר והוא רואה את תפקידו כממשיך גדולי ישראל שהתנגדו לציונות "כי כתבתי כלום מדעת עצמי, אלא לקטתי הכל מדברי חכז"ל וגדולי הראשונים והאחרונים בקצת הסבר וכיבור דבריהם ז"ל". (40)

רי"ט רואה את עצמו כשליח נגד אותה טומאה ציונית, ותפקידו בעולם לגלות את האמת.

וע"כ אחריות גדול ועצום מוטל עלינו לצעוק ככרוכיא גלוי לכל ישראל נגד הטומאה העמוקה שהתפשטה כל כך בדורנו... שזה ברור שכל מי שמאמין בהשי"ת אין אצלו שום ספק שהמה מקור הטומאה הארורה של המינות והכפירה רח"ל, אוי לנו שכך עלתה בימינו, ואיככה נוכל לשקוט ולראות בהפרת עקרי האמונה ויסודות כל התורה כולה, ובפרט שאם כל היראים הנמצאים בדורנו ישימו יד לפה שלא לדבר האמת, גם יטמנו ידם בצלחת שלא לכתוב האמת מאימת הדור, א"כ ישתכח ח"ו דרך האמת לגמרי מן הדור, וכל מה שהרעישו העולם הגאונים והקדושים נ"ע שבדורות שלפנינו על סכנת הציונים המבלים את העולם, כמעט יבוא לידי שכחה, ואם גם להלאה יהיו דברינו בהטמנה ולא יתגלו לעיני העולם, א"כ ישתכח לגמרי ח"ו האמת בעקרי האמונה ויסודי התורה"ק (41).

וראה ר. שץ: וידוי על טף משדפות - רב חרדי מכה על חטא, כיוונים, 23, קיץ תשמ"ד עמ' 49-58, ובאחרית דבר שם עמ' 58-62. וראה עוד א. אורבך על ציונות ויהדות, הספריה הציונית שע"י ההסתדרות הציונית, ירושלים, 1985 עמ' 349-351.

40. י. טייטלבוים ויוראל משה (יצא לאור לראשונה תש"כ) להלן אשתמש במהדורה חמישית המתוקנת מכת"ק, הוצאת ירושלים, ברוקלין נ"י, תשל"ח, עמ' י"א.

41. שם. עמ' י"ד.

הרעיון המרכזי אצל רי"ט, ובחסידות סאטמר, הוא ההתנגדות הנמרצת לציונות ומדינת ישראל, ואכן כתביו העקריים עוסקים בשלילת הרעיון הציוני. הוא בונה את האידאולוגיה שלו ללא שינוי רעיוני כלשהוא, מעקרונות היסוד של החסידות, למרות הנתונים ההסטוריים המשתנים:

ומה שאומרים נשתנו העיתים וצריך לעשות לפי המציאות, הנה ראשית דרך התורה לא נשתנה, כמו שכתב החת"ס ז"ל בצואתו אל תאמר נשתנו העיתים 'יש לנו אב זקן' הוא לא נשתנה והוא לא ישתנה, ואדרבה להחמיר יותר(42).

הוא לא נכנע לציונות ולתקומת מדינת ישראל, כאדמורי"ם אחרים שהכירו במדינת ישראל כגון ר' יעקב רוקח, האדמו"ר מבעלזא (43), והאדמו"ר מצאנז ר' י. הלברשטאם שאמר "לא ניצלתי משואה זו, שכל בני ביתי נספו בה, אלא כדי שאוכל לבנות את ארץ-ישראל ולהחיותה"(44). הללו נחשבים בעיניו כסוטים מדרך החסידות. הוא מבסס את שיטתו בדברי צדיקי הדורות הקודמים, שהתנגדו לתנועה הציונית:

הגם שעכשיו אחרי שהקימו להם המדינה כבר אפשר להראות לכל שהיא מלאה כפירה ומינות, אבל מ"מ מפני שישנם עדין אנשים שהוכו בסנוורים - אפשר להם כל הענין שידעו שזה הרעיון ליקח לעצמם ממשלה ולהשתחרר מהגלות, מעת שצחנת הטומאה הזה הוא יותר מששים שנה, ועוד מקודם לזה איזה דורות מזמן הקאלאניזאציה היו מתיראים מזה שיצמח ממנה רעיון הזה לבקש לעצמם ממשלה, וכל צדיקי הדור וכל גדולי ישראל וגאוניו אמיתיים כולם כפה אחד

42. ו'וא"מ עמ' קמ"ו.

43. ראה לעיל הע' 21.

44. י. אלפסי החסידות ושיבת ציון ספרית מעריב, תשמ"ו, עמ' 154. ראה שם, עמ' 63-64, על העמדה האנטי-ציונית הקיצונית של שושלת צאנז, לפני השואה.

הסכימו שהיא (הציונות, י.ק) אסורה, ולחמו נגדה במסירת נפשם.
... מעתה מי שהוא אומר שהיא (המדינה, י.ק) דבר טוב ורוצה בה,
בזה הניח היסוד שהצדק עם כל הכופרים בה' ובתורתו וכל הצדיקים
האמיתיים טעו ח"ו (45).

הוא מציב את עצמו כשליח נגד הטומאה הציונית, ותפקידו בעולם לגלות
את האמת כשהמוטיב שלו "איככה נוכל לשקוט ולראות בהפרת עקרי האמונה
ויסודות כל התורה כולה" (46).

וע"כ אחריות גדול ועצום מוטל עלינו לצעוק ככרוכיא גלוי לכל
ישראל נגד הטומאה העמוקה שהתפשטה ב"כ בדורנו - שזה ברור שכל
מי שמאמין בהש"ת אין אצלו שום ספק שהמה מקור הטומאה הארורה
של המינות והכפירה ר"ל, אוי לנו שכך עלתה בימנו - ובפרט שאם
כל היראים הנמצאים בדורנו ישימו יד לפה שלא לדבר האמת, גם
יטמנו ידם בצלחת שלא לכתוב האמת מאימת הדור, א"כ ישתכח ח"ו
דרך האמת לגמרי מן הדור, וכל מה שהרעישו העולם הגאונים
והקדושים נ"ע שבדורות שלפנינו על סכנת הציונים המבלים את
העולם כמעט יבא לידי שכחה, ואם גם להלאה יהיו דברנו בהטמנה
ולא יתגלו לעיני העולם, א"כ ישתכח לגמרי ח"ו האמת בעיקרי
האמונה ויסודי התורה"ק - וכבר הבאתי מדברי הרמב"ם שעפ"י הדין
מחויב כל אחד ואחד לסבול הכל מאנשי דורו עבור כבוד ה' ו
תורתו הקדושה, כמו שסבל אברהם אבינו ע"ה (47).

ר"ט מודע לכך שהוא דעת מיעוט, אולם עובדה זו אינה מפריעה לו
במלחמתו, ואולי ההיפך הוא הנכון עובדה זו מדרבנת אותו. בכתביו
מופיע האלמנט הרומנטי - המעוט המספרי, ואלו דבריו:

ואם אפילו אשאר רק יחידי בעולם, אשר לא הגיע עוד עד כדי כך, אבל
אם יהיה בן צריכין לעמוד חזק כארז לבל יזיז זיז כל שהוא ולהכניע
לשיטתם... אלא דבאמת מי שהולך בדרך זה אפילו אם הוא

45. ר"ט, חדושי תורה, תשי"ז, ברוקלין ניו יורק, עמ' תרי"ב.

46. שם, שם.

47. ויוא"מ עמ' י"ד. כונתו לרמב"ם, מורה נבוכים חלק ג', כ"ט.

נשאר יחידי אינו יחיד בעולמו שהרי הוא מחובר ומקושר עם כל הצדיקים האמיתיים וגדולי ישראל וגאונים אמיתיים מדורות קודמים, שאפילו אם יתקבצו כל הדור הזה כולם כאחד יהי מי שיהיה הם בטלים ומבוטלים כאפס וכאין נגד דורות הקודמים (48).

הוא ניצב כלוחם מלחמות ה', וכממשיכם של ר"י ששפורטש ור' יעקב עמדין במלחמתם בשבתאות.

וכאשר התחילה המבוכה הנוראה מכת ש"ץ ימ"ש בתחילת התעה כמעט את כל העולם כולו, אף גדולים עצומים שהיו בימים ההם. והמהר"י ששפורטש ז"ל שהי' אז גדול הדור בגאונות וקדושה יתירה, וראיתי מחכמי דורו שמתארים אותו בתואר הקדוש האלוקי הוא היה הראש והראשון שעמד במלחמה חזקה נגדו והפקיר את חיו נגד כל הקמים עליו בזה, וחיבר אח"כ ספר ציצת גובל צבי ד' חלקים, אשר בו יסופר כל המאורעות שעברו בענין הש"ץ. וכתב שם בחלק א' שמדבר שם מהתחלת הענין, והנני מעתיק איזה שורות בקיצור מאמצע דבריו וז"ל: לא חדלתי מלככות בכי' קבועה על קלות האמונה החדשה הזאת לבלתי להשקיף על האמת וכו' ולא הי' לי יכולת לדבר בפני אחד מדלת העם, מכ"ש בפני בעלי תורה, ואדרבא הם היו בעוכרי והיו מוכיחים אותי על פני האם חכם אתה מכל חכמי ישראל הקרובים והרחוקים שקיימו כ"ז, ולפעמים הייתי שוחק ולפעמים כועס, ועם קצת בעלי שכל היו דברי ואם מעטים הם נשמעו למאמרי - כי ההמון תאותם הגבירה דמיונם (49).

הוא מגדיר את ששפורטש - מציל דורו והדורות הבאים אחריו מהתנועה השבתאית, וזאת הודות לאומץ רוחו ודבקותו באמת, ללא רתיעה מהסוככים אותו. באותו מעמד הוא מציב את עצמו במלחמתו בציונות, ולקורא דבריו ישנה תחושה שכאשר הוא כותב על ששפורטש - כונתו לעצמו.

48. חדושי תורה, שם.

49. וי"א מ"מ עמ' קס"ז.

והיה בתחילה זמן ארוך שאם אותן היחידים שהכירו האמת היו יראים מאימת הדור והיו אומרים אחרי רבים להטות וכדומה ח"ו אבדה פליטת יהודה, אבל הלוחמים בעד האמת אף שמועטים היו בתכלית המיעוט הן המה שהצילו את הדור (50).

בהשוואה בינו לבין ששפורטש הוא מבחין בין השבתאות שהתחילה, למראית עין, בדרך הקודש לבין ההציונות שאפילו זה אין בה.

כי הש"צ היה בקי בכל הש"ס ופוסקים וכל כתבי האר"י, הכל היה רגיל על לשונו עוד בבחרותו בהיותו בן ט"ו שנים, גם עבודתו בתעניות וסיגופים ושירות ותשבחות ה' להפליא בעלני כל רואיו. גם הראה אותות ומופתים נוראים והחזיר אלפים מישראל בתשובה כמובא כ"ז בספרי המהר"י ששפורטש ובספרי היעב"ץ ובשאר ספרים (51)... ואין תימה אם היה בכוחו עי"ז להטעות את העם הרעבים גם צמאים ונפשם בהם תתעטף לשמוע מקץ הגאולה, גם הרבה גדולים טעו בו בתחילה ע"י שראו כוחות העצומים הנזכרים לעיל בעוד שלא היה ניכר עדין כי הסומאה אשר בקרבו להסית ולהדיח מתורה ואמונה כאשר נתגלה לבסוף... ולפלא שאותה הכת של גאולה של שקר בימינו לא התחילו כלל בכח תורה ועבודה ולעשות בעלי תשובה כמו הש"צ, לא מיניה ולא מקצתיה, אלא מתחילה ועד סוף כל מעשיהם להרס הדת ר"ל וממלאים את כל העולם כולו במינות וכפירה נוראה ר"ל, ואעפ"כ סויעין כל העולם אחריהם (52).

המסקנות הראדיקליות אליהן מגיע רי"ט מעוררות השתאות, ולשונו החריפה נראית לא פעם תמוהה ביותר, אבל לידו אלו כלי המלחמה בתופעה הציונית. חטאי הציונות מוגדרים אצל רי"ט כחטאים רעיוניים שורשיים, תוך שמוש נרחב במונחים קבליים, וזאת על מנת להדגיש חומרת חטאים אלו, שאינם גלויים למתבונן בהם בפשטות.

50. ויוא"מ עמ' קס"ז.

51. על דברים אלו שאמר רי"ט על שבת"צ הגיב א. אורבך: "חושד אני ברבי מסאטמר שקרא את החבורים שנכתבו על שבתאי צבי ועל הקשר בין שבתאות להשכלה". על ציונות ויהדות, עמ' 353.

52. ויוא"מ עמ' קס"ח.

העוקב אחר כתביו של רי"ט מבחין שרי"ט השקיף על המאורעות שארעו במדינת ישראל ממקום מושבו בוילאמסבורג שבניו-יורק, והגיב באופן

מידי על כל ארוע שארע במדינת ישראל, ובמיוחד על הצלחותיה של הציונות(53). המטרה בכך היתה, מתן תשובה מיידית לחסידיו לבל יפלו ב"רשתה של הציונות", כדבריו.

קהל היעד שלו הם "שלומי אמוני ישראל" אותו מיעוט, שלדעתו, לא הלך שולל אחר הציונות, ומרבית כתביו ודרשותיו נועדו לחזקם ולעודדם. את הסכנה העקרית הוא רואה, דוקא, בדתיים הנמנים על "אגודת ישראל" בהם הוא רואה "סרסורים", למשוך את "שארית ישראל", לרעיון "הטמא" הזה של הקמת המדינה, תחת איצטלה של תיקון למען התורה(54).

53. ראה קובץ מכתביו דברי יואל, ומכתבי ההתחזקות בענין המצב בא"י האוסרים שוב ושוב הליכה לבחירות. תגובותיו למבצע סיני בדרשותיו השונות, ראה לקט משכנות הרועים בערך ניסים. וראה במיוחד קונטרס על הגאולה ועל התמורה שרי"ט הזדרז להוציא, כתגובה למלחמת ששת הימים, ויצא לאור כשלושה חדשים בלבד אחר המלחמה. רי"ט גינה את "מבצע אנטבה" (1976) והיה ראשון החותמים על "קול קורא" בגנות הפעולה שלדעתו היה בה סיכון נפשות של חיילי ישראל. בנושא זה היה ויכוח בינו לבין האדמו"ר מלובביטש, ראה על כך קונטרס מכתב הסברה הוצאת קהל יטב לב דסאטמר, ברוקלין, תשל"ז.

54. ויוא"מ עמ' ז'. ראה שם עמ' קע"ב - קע"ג שא"א ללמוד מהבעש"ט שהיה מקרב חוטאים ומלמד עליהם זכות, כדרך שהאפקורסים בימינו התעטפו בדרך הבעש"ט, כי הבעש"ט דבר רק לשעתו ולצורך התלמידים שהיו שם כי היה צורך לעורר רחמי שמים.

הכשרים שבהם מסוכנים יותר לעולם כי כן דרך הס"א (הסיטרא אחרא) מעולם לתפוס איזה כשרים בדרכם לסמות עיני העולם להיות נמשכים אחריהם תמימי דרך (55).

הוא חש בבעתיות שישנה בהכרזת מלחמה בתוך מחנה ישראל, וכדרכו, אף הוא מביא ראיה לדבריו, משבירת הלוחות ע"י משה, במעשה העגל, המלמדת שישנם מקרים - בהם חובה לעשות מלחמה בתוך המחנה.

והרי שהיא סברה מוכרחת ממש רבע"ה שאם נעשה בדור תועבה כזאת אי אפשר לעבור עליה בשתיקה שלא לערוך עכ"פ מלחמה נגדה - ומכל שכן בתועבה הרעה הזאת של המדינה הציונית - שבדאי צריך ללחום נגד הרעיון הטמא במסירות נפש עד יסקיף וירא ה' משמים וירחם עלינו להוציאנו מגלות המר והנמהר הזה ויפקחו עיני ישראל לראות האמת ולשוב אל השי"ת ולתורתו הקדושה (56).

בדרשות ומאמרים, הדגיש רי"ט את מוטיב העונש שבשואה, על מנת לשלול לחלוטין את התפיסה הציונית, אשר ראתה בחורבן הגלות, סימן לתקופה חדשה בתולדות עם ישראל. המגמה העקרית של רי"ט היתה "לשמר" את חסידיו לבל יתפסו לרעיון הציוני, שקבל משמעות מעשית בקבוץ שארית הפליטה, ובמיוחד בתקומת מדינת ישראל.

רעיונות אלו קובצו בספרו ויואל משה החבור המקיף ביותר העוסק בשרשי העימות החרדי-ציוני, והמייצג את האידאולוגיה האנטי ציונית החרדית, בצורה הרדיקאלית ביותר. הספר כתוב בסגנון רבני דרשני מובהק, ומקבץ בתוכו מקורות תנאיים, תלמודיים, ראשונים, אחרונים ופוסקי הלכה - בתחום ההלכתי, וספרי קבלה, חסידות ומוסר - בתחום הרעיוני. רי"ט מתגלה כבעל כח פלפול בדיוניו ההלכתיים בספר, והוא משלב את התחום ההלכתי, עם התחום הרעיוני. בהקדמה לספר הוא מציין

55. דברי יואל מכתבים, מכתב פ"ט.

56. ויואל"מ עמ' ט"ו - ט"ז. ראה רי"ט, דרשה, ברוקלין, תשי"ח, בה הוא מוכיח שבזמן "מלחמה" זו מותר לפנות גם לאומות העולם לעזרה, כר' יוחנן בן-זכאי שפנה לרומאים, יהודי הונגריה שפנו לממשלת הונגריה, נגד התנועה הרפורמית ו"העדה החרדית" שפנתה לממשלת אנגליה, על מנת שתפריד ביניהם לבין הציונים.

שהספר נכתב על רקע חורבן יהדות אירופה, ומטרתו - לבחון מה גרם לאסון נורא זה, ומהן המסקנות שיש להסיק בעקבותיו.

היות כי בעוה"כ בשנים האחרונות סבלנו צרות רבות ומרות כלענה, אשר לא היתה כזאת לישראל מאז היה לגוי... גם נתקיים בנו בעוה"כ במלוא מובן המילה מה שאמר הכתוב: "והפלה ה' את מכותך וגו'..." לבבינו נשבר בקרבנו לשברי שברים ואין לנו במי להנחם ולהתחזק, אלא עינינו צופיות למרום בכליון עיניים ודאבון נפש עד יסקיף ויראה ה' משמים... והנה מלפנים בישראל בכל הדורות, כשהגיעה עת צרה ליעקב, חקרו ודרשו מה זה ועל מה זה, איזה עוון גרם לידי כך, לשים לב לתקן ולשוב אל ה'י"ת, כדמצינו בקראי ובתלמוד (57).

ר"ט מציין שביחס לשואה אין צורך לחקור ולדרוש מהו העוון שבעטיו הגיעה צרה זו לישראל, והוא קובע בודאות:

ועכשיו בדורנו זה אין אנו צריכים לחפש ולבקש במטמונים את העוון שהביא עלינו את הצרה הזאת, כי הוא גלוי ומפורש בדברי חז"ל שהגידו לנו זאת בפירוש שלמדו מקראי שע"י העברה על השבועות שלא לעשות בחימה ושלא ידחקו את הקץ, ח"ו אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה, ובעוה"ר כן היה, המינים והאפיקורסים עשו כל מיני השתדלות לעבור על השבועות הללו, לעלות בחומה וליקח מעצמם ממשלה וחירות קודם הזמן, שזהו דחיית הקץ, והמשיכו לבות רוב בני ישראל לרעיון הטמא הזה (58).

שלוש השבועות שקבלו אינטרפרטציה הלכתית לשלילת כל פעולה ארגונית ורעיונית לייסוד מדינה בארץ ישראל על פי הרש"ב מלובביץ (59), קבלו משמעות תיאולוגית נרחבת, במשנתו של ר"ט, במסגרת תורת הגמול.

בפרק הבא אבחן את משמעותן ההלכתית והפילוסופית של שלוש השבועות, בהגותו של ר"ט.

57. שם, עמ' ה.

58. שם, שם.

59. ראה לקמן בנספח לעבודה זו.